

№ 31 (2022) С. 26–34

National Academy of Fine Arts and Architecture Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art» ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 911.375.1

ORCID ID 0000-0002-3989-2152

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.26-34>

Анжеліка Семененко

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри культури
та соціально-гуманітарних дисциплін

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
semlika71@gmail.com

СТИЛІСТИЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОГО УРБАНІЗМУ

Анотація. *Нова парадигма сучасного урбанізму – постіндустріальний урбанізм, покликаний до життя цілим спектром соціокультурних проблем, визначених невідповідністю форматворення та організації простору індустріальних міст запитами соціуму з новими стандартами життя.*

У статті досліджується стилістичне втілення новітніх урбаністичних стратегій як матеріалізація низки теоретичних ідей гуманітарних знань і практичних вимог сучасних мегаполісів.

Ключові слова: *креативне місто, архітектура толерантності, розумне місто, джентрифікація, вернакуляр, партисипація, архітектура ад-хок, містобудівний патерн, тактичний урбанізм, зелене будівництво.*

STYLISTIC DISCOURSE OF MODERN URBANISM

Anzhelika Semenenko

Abstract. *The article examines the stylistic embodiment of the latest urban strategies as the materialization of a number of theoretical ideas of humanitarian knowledge and practical requirements of modern cities. The concept and the meaning of urbanism as a paradigm of holistic systemic thinking and design, defined by the needs of the modern city – a complex multicultural organism capable of being competitive in the “economy of impressions” and “economy of services” only if its ecosystem – is revealed. After all, it is cultural diversity, based on the unity and equality of various socio-cultural groups that is the keystone to success in the global world. The postmodern era and its inherent worldview characteristics change architecture as a socially conditioned phenomenon significantly. The whole variety of architectural and projective phenomena that can be described as “postmodern” is united by an idea, the essence of which is the rejection of rigid theoretical programs – “program pluralism” (Jenks) or “architecture of tolerance”. Thus, both historicism with its citations of the past, allusions and pomposity, and vernacular, with its autochthony, pragmatism and spontaneity and are peculiar to modern architectural language. Another factor of influence is the trend towards democratization of society increased by the open technical possibilities of the post-industrial era. These are technologies that implement algorithms of unity for large groups of people who are now able to express their position publicly through words, actions, initiatives, etc. Technologies open access to professional fields for non-professionals, which results into a boom of amateurism, in architecture as well (“anonymous architecture”). The article reveals the theoretical basis of the “right to the city” concept (Lefebvre) and how city resident implement it. This is one of the important features of the new urbanism, which implies the balance between the authoritarianism of professional and commercial structures and self-organizing initiatives of urban communities. The leading trends of modern urbanism are humanization and environmentalization, that are implemented as contextuality (“spirit of the place”), “green” construction, biomorphism and the concept of friendly, inclusive, open urban space. In the stylistic discourse outlined in the article, the city is represented as a complex organism, and urbanism as the art of balance between the exact sciences and humanities.*

Key words: *creative city, architecture of tolerance, smart city, gentrification, vernacular, participation, ad-hoc architecture, urban pattern, tactical urbanism, green construction.*

Постановка проблеми. Мета нашої роботи – аналіз нових тенденцій сучасної архітектури як втілення естетичного дискурсу, визначеного суспільними запитами та почуттєвою природою людини. Об'єктом дослідження вибрано урбаністику, яка унаочнює тренди комплексної містобудівельної стратегії планування та перебудови міст і матеріалізує естетичні можливості архітектури як мистецтва.

Актуальність дослідження. Достовірність теоретичних ідей забезпечена безпосереднім взаємозв'язком теорії з практикою, а колізії реального розмаїття архітектурно-дизайнерської практики не можуть бути зрозумілими без ознайомлення з ідеями філософії, соціології, екології, економіки та інших сфер гуманітарних знань, що зазвичай є рушіями змін у суспільній свідомості, а в майбутньому призводять до змін у світі матеріальної культури – речей, техніки, організації суспільних просторів, будівель тощо. Досвід та дійсність матеріального світу і суспільних просторів унаочнює увесь спектр трансформацій почуттєвості людини, а їхнє вивчення впускає в царину естетичної науки коловорот реального життя, його достеменні факти.

Проблематизація теми розвитку міст та виникнення урбанізму як напряму містобудування, де питання міського, територіального й регіонального розвитку важливіші за проектування форм і декору будівель, засвідчує, що місто й міський спосіб життя стають лекалом культуротворення як такого. Місто як культурний феномен завжди є центром та рушієм економічного і соціокультурного розвитку. Процес становлення культури постіндустріального суспільства супроводжується протиріччями і складнощами, успадкованими від доби розвитку капіталізму й індустріалізму. В науковій та суспільній думці формується усвідомлення зміни способів людського життя, де процеси глобалізації, технізації, гуманізації задають орієнтири трансформацій усього культурного універсуму. Цілі і пріоритети побудови індустріального міста виявляються знеціненими й неактуальними. Досвід економічного, соціального й культурного занепаду таких міст, як Детройт, Буффало, Сент-Луїс, Манчестер тощо, стрімкий відтік людського ресурсу, кризи та колапси інфраструктури у низці індустріальних міст унаочнили завдання соціокультурного перетворення міського середовища, необхідність розробки нових моделей, стратегій й шляхів розвитку міста як простору, що концентрує творчу й інтелектуальну

енергії, стимулює розвиток культури. Так, у 1960–1970-х роках ХХ ст. поворот урбаністичної думки оформлюється у стратегію постіндустріального урбанізму, що призводить до зародження і розвитку нових цінностей, котрі сьогодні мають визначати міський простір. У контексті такого завдання виявляються різні напрями його вирішення, подолання індустріальних пережитків та підвищення рівня життя у великих густонаселених містах. Обидва напрями мають стилістичну специфіку й реалізують певні естетичні програми, про що йтиметься у нашому дослідженні. Виявивши взаємозв'язок між стилістичним розмаїттям сучасної архітектури та її соціокультурними основами, маємо змогу зрозуміти логіку формотворчих пошуків як складник загальнокультурного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній американській моделі модернізації міста висхідною є ідея розвитку креативної економіки та полікультурного суспільства, натомість європейські дослідники схильні до інтенсифікації соціокультурного життя містян й акцентують на використанні культури як економічного ресурсу й основи для модернізації міського середовища.

Головні концепти сучасної урбаністики – це ідеї «креативного міста» Чарльза Лендрі, викладені у його книзі “The Creative City. A Toolkit for Urban Innovator”, концепції «креативної економіки» (Джон Хоукінс) та «креативного класу» (Річард Флоріда). Такі ідеї фіксують взаємозв'язок економіки й креативності на тлі очевидних зрушень економічних пріоритетів від «фінансів» до «ідей» та «здатності до навчання» як головних принципів економічного успіху (Howkins 14–22). Головним ресурсом міст виступає соціальний стан, орієнтований на проектування і створення інновацій (Florida). Таким чином, у запропонованому Ч. Лендрі понятті «креативне місто» відображені нові характеристики міста та його мешканців. Він вважає творчу дію провідною активністю «економіки вражень та послуг», а провідним ресурсом – культуру. Саме культура є джерелом можливостей, які мають бути віднайдені й задіяні під час творчої дії: «Культурні ресурси – матеріал, що використовується для створення базових цінностей міста, сировина, яка заміняє сьогодні вугілля, сталь та золото. Креативність – метод експлуатації та відтворення цих ресурсів» (Лендрі 30).

У контексті окресленої нами теми в процесі дослідження спираємось на досягнення

великих архітекторів, що визначили архітектурний дискурс сучасності, зокрема, Ле Корбюзьє, Нормана Фостера, Заха Хадіда, Френка Гері, Людвіга Міс ван дер Роє, Жана Нувеля, Ренцо Піано, Даніеля Лібскінда та інших; важливим для нас є досвід великих містобудівників, серед яких не лише архітектори – Константінос Доксіадіс (Ісламабад), Ільдефон Серд (Барселона), але й політики та чиновники – помічник губернатора Роберт Мозес (Нью-Йорк), французький сенатор і академік мистецтв Жорж Ежен Осман (Париж), прем'єр-міністр Лі Куан Ю (Сінгапур). Нами проаналізовані роботи урбаністів ХХ ст.: Л. Вірта, Я. Гейла, Л. Гемзо, Д. Джейкобса, Ч. Лендрі, Р. Флоріда, Р. Ллойда, Т. Кларка, Р. Парка, К. Халіненна. Теоретичні виточки розробки самого поняття «урбанізм» знаходимо в роботах американських соціологів Р. Парка, Е. Берджесса, Р. Маккензі. У багатьох дослідженнях простежується думка, що місто – це особлива структура з типовими рисами та потребами, а урбанізація – то є процес поширення стандартів міського життя.

Міждисциплінарний підхід із залученням джерел з різних сфер знання (соціології, філософії, історії культури, естетики, урбаністики) забезпечує комплексний підхід до окресленої нами проблематики й розуміння концептуального змісту реальних архітектурних практик. Так, у питаннях естетичних можливостей архітектури необхідно звертатись до робіт відомих архітекторів А. Аалто, П. Беренса, Ле Корбюзьє. Також зауважимо, що розкриття місця соціального у просторових формах міського життя підтверджується тезою французького філософа А. Лефевра, що «соціальний простір є соціальний продукт» (7).

Важливим також є ознайомлення з дослідженнями соціально-антропологічних проєктів, зафіксованими в поняттях «креативна людина», «людина функціональна», «людина мобільна», «людина оператор», котрі окреслюють нові акцентуації людської природи, що дадуть їй змогу бути ефективною у постіндустріальній економіці, орієнтуватись у міській культурі, приєднуватись до глобального комунікаційного простору. Користуючись поняттям «креативний клас», маємо змогу спиратись на роботи соціологів, економістів, політологів, культурологів тощо. Зокрема, на праці автора теорії креативного класу американського соціолога Річарда Флоріда (Florida).

Вітчизняна урбаністика представлена низкою теоретичних досліджень провідних укра-

їнських містобудівників та урбаністів Г. Фільварова, В. Єжова, М. Дьоміна, Г. Лаврика, В. Репіна, В. Тимохіна, Ю. Шкодовського, А. Рудницького та інших. Їхні розробки та ідеї є програмними для Співки урбаністів України та громадської організації «Рада з урбаністики Києва», а також численних практичних ініціатив. Скажімо, урбаністичні ініціативи міста Львова (краудфандингова кампанія «Врятувати Меркурія»; ініціатива «Дайте пройти!», яка згодом трансформувалася в урбан-рух Lurpeva.com, що займався популяризацією створення публічних просторів і сталої міської мобільності; розвиток комфортних публічних просторів у межах створеного в міській раді відділу урбаністики, а згодом – Інституту просторового розвитку), численні антизабудовні і велосипедні ініціативи Києва, Одеси, Харкова. Першими дослідницькими та освітніми урбаністичними інституціями в Україні були центр міської історії, що діє у Львові з 2004 року та підтримує історичні дослідження міст, пропонує резиденції для молодих науковців, організовує виставки й урбаністичні літні школи, а також некомерційна платформа CANactions (у межах її діяльності з 2008 року в Києві відбувається міжнародний архітектурний фестиваль CANactions, міждисциплінарні урбаністичні воркшопи, а з 2015 – школа післядипломної урбаністичної освіти, котра видає теоретичні праці з урбаністики). Сплеск міського активізму оформлюється у численні міські й локальні ініціативи, які опікуються урбаністичними питаннями («Культурний ді@лог» у Кременчуці, «CityLab» у Полтаві, «Міські реформи», «Критичне мислення» та «Urban Forms Center» у Харкові, «Група 109» і «Urban Ideas» у Львові, «Urban Inst.» в Одесі, «Агенти змін», «Urban куратори» і «Місто-сад» у Києві, «Тепле Місто» в Івано-Франківську, «Культура медіальна» у Дніпрі, «URBAN.te» в Тернополі, «Proprostir» у Хмельницькому, «Промолодь» у Черкасах тощо).

Виклад основного матеріалу. Від глобального планування міста та його інфраструктури до стилістики оформлення будівель, малих архітектурних форм та ландшафтів архітектура визначає і оформлює життя міста, а тому є відповідальною за соціокультурний клімат міст та їхню здатність до перетворення під тиском нових параметрів соціального життя. Саме тому сфера урбаністики не має єдиної інституалізації та меж і є простором інтересу та докладання зусиль багатьох наук. Як зазначено у програмних цілях проєкту CANactions

School for Urban Studies української школи урбаністики: «Урбаніст має стати «коннектором» (CANactor-ом). З одного боку, це “can actor” – людина, що здатна діяти. З іншого – це “connection”, тобто зв’язки. Ця людина має вміти будувати мережі, нетворк генералістів, нетворк спільнот...» (CANactions School for Urban Studies).

Поняття «урбанізм», запропоноване у 1930-х роках ХХ ст. Чиказькою соціологічною школою, унаочнює вплив міського середовища на особистість та її повсякденність, його взаємозв’язок із соціальними вимірами. Так, Луїс Вірт одним з перших визначає урбанізацію як якісну характеристику сучасного життєустрою за стандартами міської культури й наголошує, що це не стільки процес збільшення чисельності міського населення, скільки рух до міського способу життя, поширення специфічної форми соціального життя (5). Характерним є те, що поняття «урбанізм» формулюється соціологами, а згодом стає поняттям, яке активно використовують в архітектурі й містобудуванні. Нині є очевидним, що урбаністичні стратегії викарбовуються під тиском багатьох векторів соціокультурного та економічного характеру. Тому саме визначення теоретичних засад сучасного культуротворення уможливить розуміння логіки трендів в урбаністиці.

Для сформульованих американською дослідницею Д. Джейкобс принципів постіндустріального урбанізму засадничим є поняття «екосистеми міста» – внутрішнього функціонального соціально-економічного порядку, що підтримує розмаїття міського середовища, яке необхідне йому так само, як і екосистемі природи. Так, у її концепції умовами генерації різноманітності та активного життя у великих містах є змішане використання вуличних просторів, забезпечення максимальної присутності людей на вулиці; подолання економічної та просторової ізоляції всередині міста за допомогою використання маленьких кварталів; наявність старих будівель; необхідність у концентрації людей (Джейкобс 160–162). Авторка розглядає місто як інтенсифікатор соціального й культурного життя, як центр нових ідей і творчості, де умовою успішності є єдність, рівноправність різноманітних соціокультурних груп. Усі наступні теорії розвитку міст (концепції «креативного міста» Ч. Лендрі, «розумного міста» М. Дікіна, «щасливого міста» Ч. Монтгомері) і теорії людського капіталу (концепція «креативного класу»

Р. Флоріда) розвиваються у фарватері ідей Дж. Джейкобс.

Новий урбанізм, вирішуючи проблеми покращення соціального клімату міст, забезпечення безпеки та доступності інфраструктури, виробляє певні принципи, як-от: пішохідна доступність, зручність логістики руху, наявність житла різного типу, ефективне використання просторів, урахування «духу місця» та складу мешканців тощо. Все це можна простежити у строкатому розмаїтті стилів архітектури ХХ–ХХІ ст.

Архітектура наприкінці 1960-х – початку 1970-х років була відображенням складної та суперечливої ситуації, пов’язаної з переосмисленням фундаментальних цінностей класичної і модерної культур на тлі нових соціокультурних реалій і технічних досягнень. Символом, що унаочнив початок тектонічних зрушень у культурі та естетиці, став, на думку Чарльза Дженкса, підрив у Сент-Луїсі кварталу Прюїтт-Айгоу, створеного відповідно до ідей сучасного містобудування, фундаментальних цінностей Ле Корбюзьє: сонця, простору та зелені. Але це не завадило його руйнації за досить короткий час (1954–1970) (Дженкс 14). Його знищення стало точкою відліку для пошуків нової архітектурної мови, яка б відповідала сучасній культурі і втілювала нову естетику. Так починають виокремлюватися принципи нової естетики архітектурного простору – естетики постмодернізму.

Підвалини нової естетики становлять найважливіші філософські, естетичні та культурологічні концепції постмодернізму, визначені посткласичним світоглядом. Їх неможливо представити як програму нового мислення, адже засадничі постмодерністські ідеї хаотичності та плюралістичності в принципі виключають єдність та узагальненість як основу для будь-яких канонів. Однак усе розмаїття архітектурно-проективних явищ, що можуть бути визначені як «постмодерністські», об’єднані ідеєю, сутність якої – у відмові від жорстких теоретичних програм. Те, що Ч. Дженкс назвав «програмним плюралізмом» (98), а сучасні дослідники «архітектурою толерантності»: «архітектурна естетика постмодернізму виходить з неконфронтаційного, плюралістичного підходу до інших течій сучасної архітектури, наприклад, народної, наполягаючи на цілісності світу художньої культури» (Шуб 17).

Так, зникнення естетичних норм і канонів призводить до лібералізації естетичного дискурсу й нескінченного урізноманітнення автор-

ської «лексики» архітекторів. Одна з найпомітніших тенденцій — настанова на історизацію архітектурної форми — втілюється у численних авторських стилях, набуваючи форм, що базуються на історичних архітектурних альясах (А. Россі, Б. Райхлін, Ф. Рейнхарт, І.М. Пей, Р. Стерн, Ч. Мур та інші). Вільне оперування смислами і стилями, гра та колажність роблять постмодерністську архітектуру гіпертекстом, що має тільки один принцип, який Ч. Дженкс називав «радикальним еклектизмом». Постмодерністська архітектура здійснює поворот до комунікативізму, де будівля — це не тільки функція й конструкція, але й засіб комунікації, «повідомлення» про призначення, належність, історію та час. Таке семантичне збагачення прихованими змістами, символічність вирізняє постмодерністську архітектуру від функціональної архітектури модерну. Р. Вентурі, один з представників постмодерну, пише: «Приховані змісти я вважаю такими ж важливими, як і явні. Я швидше за багатство значень, ніж за ясність значень; я за неявну функцію, так само як і за явну функцію...» (16).

Естетичний вимір такого звернення до цитування класики втілюється у нарощуванні образності, прикрашальництві, орнаменталістиці. Більше того, у постмодерністській архітектурі з'являється нова пишність, помпезність, претензійність. Р. Вентурі, на протипагу відомому гаслу одного з засновників модернізму та інтернаціонального стилю Л. М. ван дер Рое — “Less is more” (менше значить більше), оголошує “Less is a bore” (менше — це нудно). Така естетична програма намагається позбутися стерильності модернізму й реабілітувати затавроване ним як несмак прагнення людини урізноманітнити своє середовище. Отже, формуються такі принципи архітектури постмодернізму, як: контекстуалізм (підпорядкування будівлі факторам середовища), альязіонізм (використання у композиції історичних асоціацій), орнаменталізм (повернення елементів, що не мають конструктивного й утилітарного значення) та театральність (умовний поділ архітектурного об'єкта на «глядацьку залу» та «сцену») (Неботова 4).

Все це зумовлює нову естетику існування суб'єктів сприйняття в архітектурних просторах. Одним з прикладів є новий підхід до проектування та планування міста в проектах Р. Бофілла (Ricardo Bofill), де ефектну історизуючу архітектуру підтримують архетипи театру та арки. Крім того, така стилістика матеріалізує певні соціальні програми демо-

кратизації міського середовища, керуючись гаслом «Кожна людина може жити у красі», адже згадані проекти є прикладами соціального будівництва, зорієнтовані на людину середнього або низького достатку.

Частиною руху гуманізації й демократизації міського середовища є розширення повноважень мешканців міст, концептуалізоване французьким соціологом А. Лефевром у праці «Право на місто» (1968), та пізніше розвинутою в інших його роботах, а також у роботах Д. Харві «Право на місто» (Harvey) та Д. Мітчела «Право на місто: соціальна справедливість і боротьба за громадський простір» (Mitchell). Головною ідеєю цих праць є заклик до радикальної реструктуризації соціальних, політичних та економічних взаємозв'язків у місті. На думку А. Лефевра, створення міського простору є не тільки плануванням фізичного простору, але й проектуванням суспільних стосунків, потоків пересування й доступності соціальних просторів (27–29). Право на активну участь у створенні міського простору складається з «права мешкати (inhabit)» та права на виробництво і пристосування міського простору для потреб різних соціальних груп. Отже, право на місто розширює сферу прийняття рішень через залучення містян до обговорень та інших сфер впливу, зменшуючи таким чином соціальну нерівність.

Новий кодекс проектування розвиває культуру співучасті мешканців, долаючи відчуженість міського простору, через проведення альтернативних публічних слухань, обговорень тощо. Така реальність є ілюстрацією концепції Г. Дженкінса про культуру партисипації, або культуру співучасті, в якій він стверджує, що всі користувачі Інтернету є водночас її творцями й учасниками виробництва тих додаткових реальностей, які вона продукує (Дженкінс). Нових масштабів та можливостей набувають різноманітні громадські ініціативи, партисипативні практики, добродійність (спонсорство, донорство, краудфандінг, волонтерство), перетворюючись на практику громадської співучасті та відповідальності за суспільний простір, де онлайн-активність реалізується в офлайн-події суспільного та особистого життя. Так, культура партисипації здатна трансформувати як класичні культурні сфери (концепція «музей 2.0»), так і реалізуватись у мікроурбаністичних тактиках як засіб репрезентацій мистецьких та архітектурно-дизайнерських продуктів, як соціальний дизайн або ж як мистецька провокація. Нові

культурні практики формують нові культурні групи (ефективні партнерства, ініціативні групи, громадські об'єднання), демонструючи подолання відчуженості у міському середовищі як новий стандарт сучасного урбанізму.

На тлі такої реабілітації особистісного компонента й активності у вибудовуванні спільного простору закономірним є активізація інтересу до вернакуляра або «народної архітектури». Це втілюється як у звертанні до аутентичних архітектурних форм різноманітних етнічних груп, так і у визнанні права на існування всіх видів сучасної саморобної (DIY – Do It Yourself) архітектури (як-от малі архітектурні форми, прибудови, удосконалені балкони тощо), на які так багате сучасне українське місто. Цей феномен, і введення його теоретиками постмодернізму до естетичного дискурсу містобудування, не є однозначним і залишається спірним, адже, з одного боку, є втіленням екологічного підходу, відповідального споживання й лібералізацією архітектурних канонів та норм, з іншого – профанацією та знеціненням архітектури як професії, розмиванням концептуальних підходів до містобудування та «всеїдністю» семантики мови архітектурних форм.

Введення поняття вернакуляра в архітектурний словник Ч. Дженксом (Дженкс) та Д. Джейкобс (Джейкобс) зумовлене загальною ситуацією кризи в урбаністиці, а також усвідомленням потреб в оновленні проєктивних принципів і практик. В архітектурному дискурсі останньої третини ХХ століття розгорнулася дискусія довкола «почуття конкретного місця», його неповторної естетики та локальних традицій. Так формулюється поняття «ад-хокізм», або «архітектура ад-хок» (Ad hoc – лат. фраза «спеціально для цього», «з особливого випадку»), основні принципи якої – контекстуальність, етичне, дбайливе ставлення до місцевих кодів, значень. Таке проєктування враховує насамперед реальні умови місця, конкретні обставини, смаки замовників, прагне зберегти простори з неповторним колоритом. Подібна концепція в урбаністиці втілюється в повазі до автохтонності, увазі до географічного, часового, культурного контекстів, що забезпечує збереження культурного ресурсу міст, що є важливим для сучасного креативного міста, успішного й привабливого для життя креативного класу і бізнесу.

Один зі способів вирішення проблем сучасного міста є джентрифікація. Термін введений

у 1964 році британським соціологом Р. Гласс (Ruth Glass) у роботі «Лондон: аспекти змін» (London: Aspects of Change) у фіксує процес відродження старих промислових районів, породжених індустріальною добою, що супроводжується зміною соціального складу. Важливо, що переважно такий процес запускається механізмами самоорганізації, коли несприятливий район вибирають для проживання й діяльності представники артспільнот або творчого класу. Зміна соціального складу мешканців призводить до зміни репутації і привабливості для соціальних верств вищого статусу. Такий процес, попри очевидні переваги, загострює питання сегрегації і диференціації населення міста. І одним з понять, що вироблене і включене до лексики сучасного урбанізму, є поняття «інклюзивне місто», що має насамперед технократичне значення, забезпечуючи рівномірну доступність для різних соціальних груп до просторів і ресурсів міста, долаючи замкненість, розірваність, культурні порожнечі міських просторів.

Ще одним напрямом реалізації права на місто та гуманізації міського простору виступає тактичний урбанізм – рух відвойовування міського простору короткостроковими діями в невеликих масштабах: створення паркових зон шляхом захоплення маловикористаних, порожніх місць; бомбінг стільцями (Chairbombing) – урізноманітнення суспільного простору зонами відпочинку з використанням вторсировини; едбастінг (зменшення візуального забруднення міського середовища, використання з користю звільнених конструкцій або банерів); кемпінг (тимчасове захоплення публічних просторів); соціальні артінтервенції (художні інтервенції у міський простір (стрит-арт, мурали, інсталяції, акції, перфоменси) з метою акцентування на перевагах і недоліках урбаністичного простору. Такий виражений і послідовний підхід до змін, локальне вирішення місцевих проблем, реалістичні очікування розвивають соціальний капітал містян, ритмічно і рівномірно сповнюють міський простір суспільними зонами – місцями взаємодії людей та обміну ідеями, енергією, ресурсами – точками опори життєдіяльності екосистем великих міст, які американський соціолог Рей Ольденбург назвав «третіми» місцями («не дім і не робота»). Причому важливі як макролокації (площі, майдани, набережні, пішохідні вулиці, центри тощо), так і мікролокації (кав'ярні, паби, таверни, клуби, парки, бібліотеки, двори тощо).

Одним з крайніх проявів розширеного доступу до проектування та формування міських просторів є відмова від монологічності професії та переходу до «постпрофесійної ери» (Хоссейн Садрі), «архітектури після архітекторів» (Ingarden), що обґрунтовується згаданою концепцією «право на місто» та уможливорюється розвитком штучного інтелекту й новітніми технологіями, котрі врівноважують можливості професіоналів та ентузіастів. У професійній літературі існує чимало понять-назв цього явища, зокрема: «архітектура без архітектора», «вернакулярна», «народна», «місцева», «маргінальна», «непрофесійна», «самодіяльна», «неформальна», «наївна», «груба», «спонтанна», «випадкова», «стихийна», «рукотворна», «низова», «повсякденна». Наприклад, у «Луїзіанському маніфесті» Жана Нувеля проблематизація архітектурного дискурсу в цьому напрямі трактується як: «<...> архітектурна критика <...> ігнорує найважливіше історичне протистояння, у ході якого — з кожним днем усе наполегливіше — глобальна архітектура стикається із ситуативною «анархією», універсально-анонімна архітектура — з архітектурою особливостей» (160). Для нашого дослідження важливо зауважити очевидний тренд емансипації багатовікових практик проектування та будівництва представниками непрофесійного цеху. Так, у сучасності отримує право на вивчення й присутність у міських просторах вернакулярна, «народна», «анонімна» архітектура (Долгова). Існує цілий спектр стилістичних вирішень осмислення й опрацювання матеріальної спадщини та досвіду «народних» забудов: від знесення та заперечення цієї «архітектури для бідних» до консервування і збереження як автентичних складників «духу місця». Деякі архітектори надихаються вернакуляром і використовують його елементи у своїй практиці. Репрезентативним прикладом є творчість італійського архітектора Маріо Ботта. У його проєктах швейцарських домів узгоджена естетика модернізму з народними традиціями. Або, скажімо, архітектор Йон Соїковскі з Південної Кароліни, який захоплений автентичною культурою африканських країн: він створив декілька сайтів, присвячених архітектурі різних регіонів Африки, щоб зберегти багатовікову будівельну етнічну традицію.

Проблема гуманізації простору як основне завдання соціально орієнтованого міського планування вже давно тематизується в науковому дискурсі архітектури та містобудування.

Зокрема, тренд біоморфного підходу: біоміметика, або біоніка, біомімікрія, біо-натхненне проектування (bioinspiration) — проектування міст, будівель, середовища, речей на основі біоморфології. Є декілька рівнів трансляції патернів з біології в архітектуру: пряме копіювання біологічних об'єктів (листя, мушель, дерев, кісткових тканин) або використання патернів як способів вирішення інженерних проблем за аналогією з природними системами (субстанцією, рухом, структурою, енергією, простором, часом, інформацією). Або ж тренд «зеленого будівництва», екодевелопмент, «екосталої архітектури», що відображають визнання пріоритету біосфери, дбайливе ставлення до природи та людини як частини природи. Так, до урбаністичних стратегій входять знання про біосферу, принципи екологічної етики, екологічне виховання, підвищення вимог до комфортності будівель і середовища, зниження ресурсності, зменшення тиску на довколишнє середовище тощо. У доповіді ООН зі сталого розвитку «Наше спільне майбутнє» сталий розвиток визначається як такий, що «...задовольняє потреби теперішнього часу без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» (Our Common Future 7). Назагал увесь подальший розвиток екодевелопменту й архітектури та «зеленого» будівництва містить відбиток цього визначення. Стале майбутнє передбачає доступну для всіх інфраструктуру міст, безпечне енергопостачання, баланс соціальних, житлових та виробничих просторів, можливості для розвитку креативного класу тощо.

Висновки. У постіндустріальну добу міста є не тільки центрами економічного, політичного і культурного життя, але й конкурентами у боротьбі за ресурси. Актуалізація цілого спектра питань містобудівних стратегій свідчить про активні пошуки нових концепцій, здатних вирішити питання соціокультурного перетворення міського середовища, що в умовах креативної економіки є запорукою їхнього виживання і розвитку. Навіть побіжний огляд стилістичного дискурсу сучасного урбанізму демонструє взаємозумовленість стратегій розвитку сучасного міста з його соціальною тканиною та конструюванням міських кластерів як основи нового типу міської культури, що функціонує на основі «економіки вражень», «економіки послуг». Розуміння міста як складного організму, ефективне управління яким передбачає баланс між авторитарними, централізованими рішеннями та демократич-

ними, самоорганізуючими ініціативами, виводить урбаністику до рангу мистецтва балансу між точними та гуманітарними науками (інженерією, математикою, біологією, екологією, соціологією, антропологією, культурологією, філософією, етикою, естетикою тощо). Очевидно, що стилістика урбаністичної архітектури визначена нині проблематикою протиріч між інерцією суспільної думки, жорсткими вимогами будівельного бізнесу та концепціями дружнього, інклюзивного, відкритого міського простору.

Перспективи використання результатів дослідження. Аналіз новітніх тенденцій сучасної архітектури унаочнює зумовленість постіндустріального урбанізму спектром соціокультурних проблем, конфліктом між містобудівними стратегіями індустріальної доби й новими стандартами життя інформаційного суспільства.

Досвід представленого дослідження може бути використаний у теоретичній і практичній складовій частинах підготовки архітекторів, фахівців, що визначатимуть візуальний і технологічний вигляд міст ХХІ сторіччя.

Цитовані праці

- Долгова, Е.Д. Эстетика анонимной архитектуры. *Градостроительство и архитектура*. 2 (2016): 91–95. Печать.
- Джекобс, Джейн. *Смерть и жизнь больших американских городов*. Москва, 2015. Печать.
- Дженкс, Чарльз. *Язык архитектуры постмодернизма*. Москва, 1985. Печать.
- Лэндри, Чарльз. *Креативный город*. / Пер. с англ. В. Гнедовского, М. Хрусталева. Москва, 2011. Печать.
- Лефевр, А. Производство пространства. *Социологическое обозрение*. 3 (2002): 27–29.
- Неботова, Е.С. Нормирование эстетических принципов архитектуры постмодернизма. *Вестник МГУКИ*. 4 (2014): июль–август. Веб. 5 фев. 2022. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-esteticheskikh-printsipov-arhitektury-postmodernizma>.
- Нуфель, Ж. «Луизианский манифест». *Проект International*. 15 (2007): 156–161. Веб. 2 фев. 2022. URL: <http://arch-grafika.ru/forum/8-121-1>.
- Харви, Д. *Право на город*. / Пер. с англ. М.А. Котлярова. Екатеринбург, 2019. Печать.
- Шуб, М.Л. Плюральность культуры постмодернизма как основа архитектурной эклектичности. *Вестник Челябинского государственного университета*. 14 (2007): 16–21. Веб. 1 фев. 2022. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/plyuralnost-kultury-postmodernizma-kak-osnova-arhitekturnoy-eklektichnosti>.
- CANactions School for Urban Studies. Веб. 10 фев. 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/08/17/198706/>.
- Florida, R. *The Rise of the Creative Class: And How it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York : Perseus Book Group. New York, 2012. Print.
- Harvey, D. *Rebel Cities. From Right to the City to the Urban Revolution*. London & New York, 2012. Print.
- Howkins, J. *The Creative Economy: How People Make Money From Ideas*. Allen Lane, 2001. Print.
- Ingarden, K. “From Architecture Without Architects to architecture after architects”. *Technical Transactions*. 8 (2019): 19–29. Print.
- Jenkins, Henry. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York, 2006. Print.
- Mitchell, D. *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. New York, 2003. Print.
- Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. October 1987 by the United Nations through the Oxford University Press. 383 p. Веб. 2 фев. 2022. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
- Venturi, R. *Complexity and contradiction in architecture*. New York, 1992. Print.
- Wirt, L. Urbanism as Way of Life. *The American Journal of Sociology*. Vol. 44. No. 1 (Jul. 1938): 1–24. Print.

References

- Dolgova, E.D. Estetika anonimnoj arkhytekturu. *Ghradostroyteljstvo i arkhytektura*. 2 (2016): 91–95. Pechat.
- Dzhekobs, Dzheyn. *Smert i zhizn bolshikh amerikanskikh gorodov*. Moskva, 2015. Pechat.
- Dzhenks, Charlz. *Yazik arkhitekturi postmodernizma*. Moskva, 1985. Pechat.
- Lendri, Charlz. *Kreativnii gorod*. / Per. s angl. V. Gnedovskogo, M. Khrustalevoi. Moskva, 2011. Pechat.
- Lefevr, A. Proizvodstvo prostranstva. *Sotsiologicheskoe obozrenie*. 3 (2002): 27–29.
- Nebotova, Ye.S. “Normirovanie esteticheskikh printsipov arkhitekturi Postmodernizma”. *Vestnik MГУКИ*. 4 (2014): Iyul–Avgust. Веб. 5 fev. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-esteticheskikh-printsipov-arhitektury-postmodernizma>
- Nufel, Zh. “Luizianskiy manifest”. *Proekt International*. 15 (2007): 156–161. Веб. 2 фев. 2022. Retrieved from: <http://arch-grafika.ru/forum/8-121-1>.

- Kharvi, D. Pravo na gorod. / Per. s angl. M.A. Kotlyarova. Yekaterinburg, 2019. Pechat.
- Shub, M.L. “Plyuralnost kulturi postmodernizma kak osnova arkhitekturnoi Eklektichnosti”. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*. 14 (2007): 16–21. Veb. 1 fev. 2022. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/plyuralnost-kultury-postmodernizma-kak-osnova-arhitekturnoy-eklektichnosti>.
- CANactions School for Urban Studies Veb. 10 Feb. 2022. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/08/17/198706/>. Florida, R. *The Rise of the Creative Class: And How it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Perseus Book Group. New York, 2012. Print.
- Harvey, D. *Rebel Cities. From Right to the City to the Urban Revolution*. London; New York, 2012. Print.
- Howkins, J. *The Creative Economy: How People Make Money From Ideas*. Allen Lane, 2001. Print.
- Ingarden, K. “From Architecture Without Architects to architecture after architects”. *Technical Transactions*. 8 (2019): 19–29. Print.
- Jenkins, Henry. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York, 2006. Print.
- Mitchell, D. *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. New York, 2003. Print.
- Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. October 1987 by the United Nations through the Oxford University Press. 383 p. Veb. 2 Feb. 2022. Retrieved from: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-commonfuture.pdf>.
- Venturi, R. *Complexity and contradiction in architecture*. New York, 1992. Print.
- Wirt, L. Urbanism as Way of Life. *The American Journal of Sociology*. Vol. 44. No. 1 (Jul. 1938): 1–24. Print.

Подано до редакції 17.02.2022